

Ukrajina na 55 způsobů

Marko Robert Stech a Lucie Řehoříková (eds.): *Ukrajina, davaj, Ukrajina! Antologie současných ukrajinských povídek*.
Brno, Větrné mlýny 2012.

Současná ukrajinská literatura je u nás prakticky neznámá. Mohou za to hlavně historické okolnosti, na jedné straně fakt, že samostatná Ukrajina existuje teprve jednadvacet let a do té doby byla veškerá tamní tvorba nucena ukrýt se pod označením sovětská literatura, na druhé straně je stále ještě patrný podvědomý nezájem, ba dokonce odpor čtenářstva vůči všemu „ruskému“. Propagátoři ukrajinské literatury a kultury obecně tak mají před sebou nelehký úkol.

Své místo si u nás už díky překladům našli například Jurij Andruchovyč (*Rekreace aneb Slavnosti vzkříšeného ducha*), Oksana Zabužko (*Sestro, sestro; Polní výzkum ukrajinského sexu; Muzeum opuštěných tajemství*), Jurij Vynnyčuk (*Chachacha, Povídky z Haliče*), Serhij Žadan (*Big Mac*) nebo Taras Prochasko (*Jinací*). Ale i jejich knihy zůstávají v knihkupectví spíše skryty a čekají na poučenějšího čtenáře, který nevybírá jen z pultu nejprodávanějších knih.

O hlubší představení ukrajinské prózy (poezie na něj stále čeká) se už před pěti lety pokusila Rita Kindlerová, editorka knihy *Expres Ukrajina s podtitulem Antologie současné ukrajinské povídky* (Kniha Zlín, 2008). Českému čtenáři nabídla třicet krátkých prozaických textů, jejichž autory jsou spisovatelé narození přibližně mezi lety 1950 a 1980, žijící (až na výjimky) na území Ukrajiny. Neopomenutelnou podmínkou pak nebylo jen to, aby daný autor byl ukrajinské národnosti, ale hlavně aby ukrajinsky psal. Nemálo tamních spisovatelů si totiž pro svou tvorbu vybralo ruštinu. Kromě toho, že pro mnohé Ukrajince je ruština mateřským jazykem, mají k tomu také praktický důvod – větší množství potenciálních čtenářů.

Nová antologie *Ukrajina, davaj, Ukrajina!*, která vznikla pod dohledem Marka Roberta Stecha a Lucie Řehoříkové, k výběru autorů přistupuje jinak. Nejvýrazněji se odlišuje tím, že ve větší míře zařazuje i autory žijící v emi-

graci. Také věkový rozptyl přispívajících je mnohem širší, nejstarším zastoupeným je Ihor Kosteckyj (1913–1983), nejmladší je spisovatelka Taňa Majlarčuk (*1983). Editoři svůj zájem vysvětlují takto: „Jedním z cílů této antologie je představit různorodý prostor postčernobylské ukrajinské krátké prózy, v němž vedle sebe existují nově objevená díla zemřelých autorů i nedávno napsané texty, literárních začátečníků.“ (s. 17)

Knihu otevírá esej, v níž Stech načrtává tradice ukrajinské literatury a poté na příkladech zařazených povídek mapuje současnou scénu. Následující strany antologie, zpracované Lucíí Řehoříkovou, jsou věnovány stručně, ale poměrně komplexnímu přehledu ukrajinské historie, kultury i česko-ukrajinských literárních vztahů. Text Řehoříkové tak čtenáři

osvětlí neznámá fakta a poskytne nezbytný základní vhled do situace a kontextu.

Antologie obsahuje padesát pět povídek čtyřiačtyřiceti autorů, ne vždy tedy funguje zásada jeden autor – jeden text. Některým spisovatelům byl poskytnut prostor větší. Například Vira Vovk je zastoupena třemi texty, Kost'antyn Moskalec dokonce čtyřmi, což je však vzhledem k jejich krátkému rozsahu, resp. různorodosti ještě pochopitelné. To už se ale nedá tvrdit o dvou delších (navíc poměrně podobných) historických povídkách Volodymyra Ješkiljeva.

Tím největším ukrajinským literárním tématem je bezpochyby láska k venkovu, rodné zemi a dobám kozáctví, tj. láska k takřka jedinému období svobodného národního vývoje a rozkvětu. Spisovatelé se k tomu postupem času stavěli různým způsobem, toto téma ale bylo aktuální vždy. Skoro by se mohlo zdát, že se Ukrajina z takového hluboce zakořeněného, bezmezného obdivu nedokáže vymanit. Vesnická tematika se může jevit jako velice omezující rámec, takřka až bludný kruh. Je pochopitelné, že nejnovější literatura se s tím po svém vypořádává a ukazuje, že nejen Záporožskou Sičí a vesnicí je ukrajinská literatura živa (čehož je předkládaná antologie ostatně nejlepším důkazem, nabízí nepřeborné množství témat a motivů).

Po přečtení celé knihy se ale nelze ubránit pocitu, že díky dlouhé tradici jsou to právě povídky o vesnici, venkově, přírodě či Ukrajině obecně, které nakonec zanechávají jeden z nehlubších čtenářských dojmů. Mnohem víc než povídky z exotického prostředí zaujmou čtenáře pohledy Ukrajince na svou zemi, přičemž pohledy jsou to často velice kritické. Nejen „Discours de cosaques“ Tarase Prochaska nebo „Album pro Gustava“ Oksany Zabuzko to potvrzují.

Ve velkém počtu dalších textů nad ostatními vyniká povídka „Soukromý detektiv“ Jurije Izdryka. Začíná nenápadně, vypadá jako autobiografický text o tom, jak jeden spisovatel sleduje druhého. Zdánlivá autobiografičnost je navíc podpořena literárněvědnými reáliemi („oba jsme patřili k tzv. S-fenoménu“, s. 203). Postupně se hranice mezi realitou a fantastickým snem (nebo psychickou nemocí) rozvolňují až k závěrečným větám typu: „[...] nevymyslel jsem nic lepšího než se převtělit a taky se rozdělít na tři lesklé krkavce a vylézt na strom“ (s. 213) a obavám vypravěče: „Co když ho vyléčí? To pak jednoduše přestanu existovat...?“ (s. 214)

Nepřehlédnutelná je povídka Ireny Karpy „No terror“. Jedna z nejmladších zařazených autorek svou tvorbou provokuje a zkouší, co

všechno ještě může napsat a kam až může zajít, aby kromě pohoršení konzervativních čtenářů sklidila i potlesk těch otrlejších. V „No terror“ stvořila nevšední a dosti odvážný plán, jak zabránit teroristickému útoku. Tematická i stylistická vulgarita textu, která zpočátku budí dojem násilného psaní „na efekt“, v průběhu čtení překvapivě dostává svůj smysl, takže ji nakonec lze vnímat jako zcela účelnou.

Protikladem jsou například povídky Kost'antyna Moskalce, filozofické a meditační. Podivínské „Pozorování třešně“ a tichou noční „Kodu“ střídají úvahy nad rozličnými věcmi a skutečnostmi („Dekadenti“, „Hříšnost“, „Budík“, „Neznámo“, „Špatné zprávy“, ale také Kafka) v „Nových záblescích“. Záhadný „Koncert č. 9“ jako by byl snem s důležitým poselstvím: „Otevírají se dveře, do vagonu vchází chlapeček s nezapálenou svící v rukou. ‚Máte sirky?‘ Zvedám se ze sedačky, prohmatávám kapsy. Sirky nemám. ‚Zeptej se ještě někoho,‘ radím. Prázdný vagon tone v měsíční záři. ‚Potřeboval jsem je od vás,‘ odpovídá tiše chlapeček a odchází. Já zůstávám.“ (s. 466)

Netradiční, ale ve své podstatě jednoduchý způsob vyprávění využil Jurij Tarnavskij. Vypravěč v povídce popisuje třináct fotografií a pokouší se dobrat toho, za jakých okolností snímky vznikaly a co přesně zobrazují. Někdy postupuje velmi logicky formou vylučování nepravděpodobných možností, jindy se nechává snad až příliš unést vlastní fantazií.

Některé povídky trpí přílišnou doslovností a dořečeností, příkladem mohou být texty Vasyla Gabora „Ztráta podstaty“ a „Lov ve ztraceném prostoru“. Druhý zmiňovaný, symbolický text uzavírá následující pasáž: „Teprve teď, za soumraku v Hlubokém lese, jsem všechno pochopil: i tento Hluboký les, i tento svět jsou vlastně černý pták a my, ačkoli se považujeme za lovce a nosíme zbraně a máme dostatek nábojů, jsme ve skutečnosti jen pronásledovanými oběťmi. Protože jsme se vydali na lov do ztraceného prostoru. Nebo se možná nemůžeme z toho prostoru dostat?“ (s. 148) V povídce je tak vše dopovězeno až do konce, respektive až za tento konec, o kterém by jinak čtenář jistě rád uvažoval sám a bez nápověd.

Některé povídky je možné číst opakovaně a stále v nich objevujete něco nového. Jsou tu ale i takové, jež nijak nenadchnou ani svou formou, ani svým tématem nebo vyústěním. Místy je nevyváženost v kvalitě textů dost patrná. Antologii by navíc prospělo řazení spíše tematické, protože v tom abecedním se stávají texty změtí rychle se přelévajících uměleckých stylů, nálad, témat i přístupů k nim.

Zbytečný zmatek ale vyvolává především to, že během pár let se českému čtenáři ocitají pod rukama antologie dvě, obsahově navíc z pohledu laika totožné. Rozsahem menší, už dříve vydaný *Expres Ukrajina* by přitom dokázal nejen dostatečně reprezentovat ukrajinskou literaturu u nás, ale i pokrýt nevysokou poptávku po ní.

I přesto všechno může *Ukrajina, davaj, Ukrajina!* svůj účel splnit dobře, tedy navnadit čtenáře, aby si sehnali knihy autorů, kteří je zaujali. Háček zůstává leda v tom, že čtenářské tužby nebude možné hned tak uspokojit. Je tu Zabužko, Andrychovyč, Žadan, Vynnyčuk, Prochasko a Sňadanko, ale pak už nezbývá než čekat, až zase jednou vyjde další přeložená ukrajinská kniha.

Helena Pazdiorová

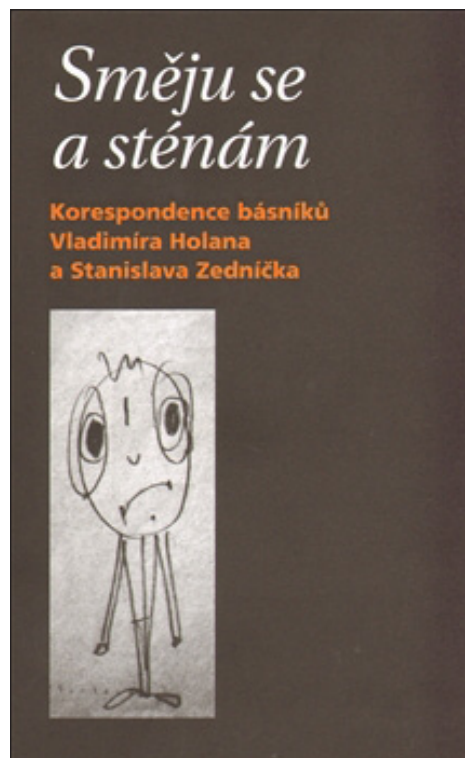
Oslava přátelství v Holanově a Zedníčkově korespondenci

Miloš Doležal – Petr Střešňák (eds.): *Směju se a sténám. Korespondence básníků Vladimíra Holana a Stanislava Zedníčka.*
Praha, Pulchra 2012

Vladimír Holan v reálném životě, stejně jako lyrické subjekty jeho básní, toužil po dopisech, které by obsahovaly vyjádření přátelské náklonnosti. Tato touha byla zároveň touhou po naději, po zrušení oddělení mezi lidmi, po překonání samoty, která jinak Holana magneticky přitahovala a stala se předpokladem jeho tvorby.

Motiv dopisu prostupuje tvorbou Vladimíra Holana od jejího počátku. Už v první básnickové sbírce *Blouznivý vějíř* se setkáváme s osudovým významem korespondence – v básni „Nokturno“ je dopis znamením přicházející smrti. Epistolární žánr se objevuje také v raném Holanově díle *Listy Ábela Stacha*, které je předstupněm monologicky orientovaných dopisů, které píše svému alter egu příteli Maximovi lyrický subjekt básní v próze *Lemuria*, v nichž se protíná žánr deníku s žánrem dopisu. Dopis v sobě skrývá potenci zrušit básnickovu samotu, přinést přátelské slovo, blízkost, ujištění o existenci druhého člověka, který na subjekt myslí a tím posiluje smysluplnost jeho vlastní existence. Motiv dopisu je v Holanově poezii spjat nejen s tématem přátelství, ale především s tématem milostným. Nejen v pozdní Holanově poezii však dopis pozbývá své nadějeplné funkce. Je naopak znamením vzdálenosti dvou bytostí. Tato vzdálenost je nezvratně vyjádřena prázdným dopisem například v „Toskáně“. Dopis zde značí ztroskotání veškerých nadějí, je v něm obsažen konečný zmar víry ve smysl harmonického vztahu mezi ženou a mužem.

Ačkoliv je epistolární téma vymezeno v Holanových básních většinou záporně, což může být výrazem jeho narůstajícího stahování se do samoty, které vyvrcholilo v 60. letech, nijak toto vymezení nesnižuje význam, který pro Holana korespondování v průběhu jeho života představovalo. Od 50. let realizoval své společenské vazby především prostřednictvím dopisování si s mnoha osobnostmi z různých odvětví kulturního života. Holan od 50. let nerad cestoval, vyhýbal se čím dál víc i pochůzkám po Praze, a poněvadž ne všichni přátelé žili v Praze, stal se dopis nedocenitelnou formou, v níž mohly být přátelské vztahy dále roz-

víjeny. Významným komunikačním prostředkem však bylo pro Holana dopisování nejen v letech 50., ale i v letech 20. Dopis stál na počátku Holanova přátelství s Jakubem Demlem. Vztah mezi Holanem a Josefem Florianem se odehrával převážně na stránkách dopisů, které si psali. Taktéž přátelství s Oldřichem Králíkem bylo rozvíjeno zejména ve vzájemné korespondenci, jelikož Králík žil v Olomouci. Výměna dopisů mezi Králíkem a Holanem probíhala mezi léty 1950–1975.

Holanův fond v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze obsahuje 2985 dopisů Holanovi adresovaných. V seznamu odesílatelů nalezneme vedle významných a dobře známých jmen české literatury a humanitních věd – mimo jména již výše zmíněná například František Halas, Josef Palivec, František Hrubín, Jaroslav Seifert, Vlastimil Vokolek, Josef Vašica či Jan Dokulil – nenápadné jméno Stanislav Zedníček. Tato nenápadnost je pouze zdánlivá a ukrývá člověka, který byl Holanovi blízký a drahý. Holan věnoval Zedníčkovi jednu ze svých nejněžnějších

básnických výpovědí, báseň „Zmrtvýchvstání“ ze sbírky *Bolest*. Důležitost Holanova vztahu k Zedníčkovi dokládá i doba trvání korespondence těchto dvou básníků a její důvěrný charakter; Holan a Zedníček si psali mezi léty 1940–1974. Čtenáři mohou poznat jejich silné přátelské pouto při četbě jejich kompletně vydané vzájemné korespondence, již uspořádali a bohatým ilustračním materiálem doplnili editoři knihy *Směju se a sténám. Korespondence básníků Vladimíra Holana a Stanislava Zedníčka* Petr Střešňák a Miloš Doležal.

Z rozsáhlé korespondence, kterou Holan obdržel od svých přátel či známých bylo zatím publikováno jen málo a většinou časopisecky, nikoli knižně. Například v *Revolver revue* z roku 1996 byla otištěna písemná komunikace mezi Holanem a Demlem. O toto zveřejnění se zasloužil mimo jiné Vladimír Binar, který v tomto časopise otiskl roku 1999 Holanovy dopisy adresované Bedřichu Fučíkovi a jeden list od Fučíka adresovaný Holanovi z roku 1977. Dále byly roku 2001 publikovány Halasovy dopisy odeslané Holanovi v rámci *Spisů Františka Halase* ve svazku *Dopisy* a překladatel Jan Vladislav vydal Holanovy dopisy určené Vlastimilu Vokolkovi v *Proměnách* roku 1990. Nebylo by obtížné vydat dopisy, které Holan obdržel, těžší už je nalézt k nim odpovědi – dopisy Holana odesílatele. V případě Holanových dopisů Zedníčkovi však tato komplikace nenastala, jelikož Zedníček o listy od svého přítele starostlivě pečoval. Editoři tohoto svazku měli situaci ulehčenou Zedníčkovým vydavatelským počinem, o němž informují v „Ediční poznámce“: pod názvem *Listy přítele (Vladimír Holan Stanislavu Zedníčkovi)* samizdatem vydal své dopisy od Holana. Úkolem Doležala a Střešňáka tedy bylo přiřadit k nim v chronologické posloupnosti ty dopisy, které adresoval Holanovi Zedníček, což se jim podařilo. Motto od anglického kardinála Johna Henryho Newmana, jenž působil v 19. století, které stojí v čele prvního celistvého knižního vydání Holanovy korespondence jemu odeslané a zároveň jím někomu adresované, převzali editoři právě ze Zedníčkova svazku *Listy přítele*.

Kniha *Směju se a sténám* je členěna na několik oddílů, jimiž prochází cyklus fotografií Holana spolu se Zedníčkem, na kterých je Holan zachycen v netypické situaci. V době, kdy se začal uzavírat vnějšmu světu a stále rozhodněji odmítal vycházet ven, kráčí se svým přítelem Zedníčkem horkou červnovou Prahou 50. let za některým z přátel na návštěvu do nemocnice Pod Petřínem. Fotografie obou přátel jsou podstatnou součástí předkládané publi-

kace. Nalezneme zde jednak portréty Holana i Zedníčka, ale též fotografie jejich společných přátel, básníků Jakuba Demla a Ladislava Fikara, a fotografie Holanovy rodiny, na nichž je zachycena dcera Kateřina, Holanova matka, žena Věra či jeho širší příbuzenstvo na venkově. K některým dopisům přiřadili editoři Zedníčkovy kresby, které k dopisům pro Holana často přikládal. Jedna z nich, Zedníčkův karikaturní, avšak dobromyslný, autoportrét, zdobí přebal knihy. Editoři také pod vybrané dopisy umístili jejich faksimile. Doležal a Střešňák nejen pomocí fotografií vtahují čtenáře do příběhu Holanova a Zedníčkova přátelství a života.

Samotnou korespondenci Holana a Zedníčka umístili editoři do první části knihy; zařadili k ní i dopisy, které adresoval Zedníček Věře Holanové. Jsou to zejména přání k vánočním svátkům a kondolenční dopis z roku 1980, jímž vyjadřuje Věře H. soustrast a smutek nad Holanovou smrtí. Čtenář se bude při četbě dopisů snadno orientovat, protože editoři zvolili přehledný způsob značení. Korespondence je řazena tak, jak za sebou následovala. Členěna je dle jednotlivých let, kdy byla odeslána. První oddíl knihy sestává z kapitol podle jednotlivých let odeslání. Dopisy jsou značeny buď velkým H, pokud se jedná o dopis, který napsal Holan, nebo iniciálou Zedníčkova příjmení – Z, pokud byl odesílatelem Zedníček. Za iniciálami se nachází číslo dopisu a pod tímto značením najdeme místo, z něhož byl dopis odeslán nebo adresu, kam dopis mířil, a pokud to bylo dohledatelné, tak i datum odeslání. Druhou část publikace tvoří „Dedikace“, věnování v knihách od Holana pro Zedníčka a naopak od Zedníčka pro Holana v plném znění. Zedníček věnoval Holanovi například v rodném Hlinsku roku 1978 strojopisně vydanou báseň „Osudy“, kterou editoři otiskli v knize spolu s jeho básní „Vladimíru Holanovi“ a s Holanovou básní „Zmrtvýchvstání“, již Zedníčkovi dedikoval. Tyto tři texty následují po fotografii Zedníčka z roku 2001, která je umístěna za doslovem. Po oddílu „Dedikace“ následují „Poznámky“, v nichž najdeme vysvětlivky k jednotlivým dopisům a také mnohé rozšiřující informace, které funkci vysvětlivek překračují; možná proto editoři nazvali tento oddíl nikoli vysvětlivkami, nýbrž poznámkami. Například poznámka k větě z dopisu H 93 – „číst Tvé verše na maminku“ (s. 370) – obsahuje nejen celou Zedníčkovu báseň, již napsal po smrti Holanovy matky, ale i Holanovu básnickou reakci na tyto Zedníčkovy verše. Jak upozorňují v poznámkách editoři, tuto báseň reagující na smrt matky Holan nezařadil do žádné své sbírky. Také struktura-

„Poznámek“ je skutečně přehledná. Poznámky využívají značení z oddílu korespondence. Nejprve je tedy uvedena iniciála autora dopisu, za níž je uvedeno jeho číslo, poté následuje citace z dopisu, k níž je podáváno vysvětlení. Za touto citací čtenář nalezne uvedenou stranu, díky níž snadno dohledá dopis, z kterého citace pochází.

Doslov jeho autor Miloš Doležal nazval „Robinson a Pátek aneb My jsme už od narození byli na smrt veselí“, čímž znovu zvýraznil interpretační uchopení těchto dopisů, které dali editoři svazku najevo už tím, jaký pro tuto publikaci zvolili název. Svůj názor na vztah Holana a Zedníčka, který se odráží ve vydaných dopisech, projevuje Doležal v doslovu neskrytě. Domnívá se, že pro jejich přátelství byl charakteristický „smích přes slzy“. (s. 386) Z toho důvodu pojmenovali editoři svazek jejich korespondence *Směji a se a sténám*, což jsou slova ze Zedníčkova dopisu, který Holanovi poslal roku 1950. Název doslovu k této knize v sobě zase nese vyjádření Holanova, které se Zedníčkovými slovy koresponduje, z jeho dopisu pro Zedníčka z roku 1952: „My jsme už od narození byli na smrt veselí.“ (s. 213) První část názvu doslovu je tvořena obrazem Robinsona a Pátka. Toto přirovnání pochází od Zedníčka. V jednom z dopisů se označil za oddaného přítele Pátka, který se za čtrnáct dní objeví na Holanově-Robinsonově ostrově Kampa. Doležal tento obraz v doslovu rozvíjí v návaznosti na Zedníčkovu báseň „Osudy“, v níž pojmenoval sebe a svého přítele jako trosečníky. Podle Doležalova názoru byl dům na Kampě tvrzí, kde se tito dva muži oddaní pravdě a svobodě mohli skrýt před zlobou a nenávisť totalitního režimu. V doslovu se čtenář může seznámit s životopisnými údaji obou pisatelů. Oba dva životní příběhy jsou tragicky poznamenány dopadem nesvobody a útlaku, který nastolila komunistická strana po roce 1948.

Doležal se pokouší vystihnout povahu Holanova a Zedníčkova přátelství srovnáním jejich protikladných povah. Zedníček je představen jako jemný a skromný katolický básník z Vysočiny; Holan jako hřmotný a neopakovatelný úkaz české poezie. Srovnána je i protikladnost jejich fyziognomického působení. Přesto autor závěrečného slova píše o těchto dvou básnících jako o souznějících společnících, jejichž přátelství považuje za jedno z nejvšejších v české literatuře 20. století (s. 382). Na základě zveřejněné korespondence dělí Doležal vývoj tohoto přátelství na čtyři období. Prvním je etapa let 1940–1945, která

se začíná obdivným Zedníčkovým dopisem již známému básníku Holanovi. Doležal ji označuje jako „přijímací řízení“. Po dobu těchto pěti let si básníci vykájí. Jejich korespondence má charakter dopisování mezi autorem, který podporuje začínajícího básníka, a jeho hlubokým obdivovatelem. V druhém období datovaném mezi léta 1946–1949 si už přátelé tykají a Zedníček Holana pravidelně navštěvuje v bytě ve Strašnicích a poté na Kampě. V tomto období je Zedníčkovi Holan skutečnou oporou. Zedníček se rozváděl, a mimo jiné se přestěhoval z Hlinska do Prahy. Třetí přátelskou periodou jsou léta 1950–1953, která jsou podle Doležala těžištěm jejich korespondence (je třeba počítat k tomuto období už rok 1949, jak píše Doležal) a obdobím, v němž prožívají přátelské sblížení nejintenzivněji. Tato vývojová etapa jejich přátelství se vyznačuje vzájemnou pomocí a podporou v bolesti, kterou Zedníčkovi způsobila smrt matky a Holanovi smrt sestry Růženy. Z dopisů také vyplývá, že Zedníček podporoval Holanovu rodinu, jak jen to šlo, i materiálně. Obstarával léky pro Holana a jeho matku, sháněl rodině vitamíny a Holanovi posílal cigarety. Poslední období jejich přátelství proběhlo mezi léty 1954–1977 a bylo etapou nejsmutnější. Ačkoliv nepřestali jeden na druhého myslet a vzpomínat, což si dávali najevo právě prostřednictvím korespondence, jejich setkávání narušila nevysvětlená nedorozumění a dlouhé korespondenční odmlky, především ze strany Holanova. Doslov přináší důležité informace o průběhu Zedníčkova života po roce 1954, které osvětlují, proč se Zedníčkovi nedařilo navštěvovat Holana, tak jak by si oba přáli. Pokud i před tím trpěl různými zdravotními potížemi, které mu často bránily dostat slibu, že Holana navštíví, a neustále se mu v dopisech za svou nepřítomnost omlouval, jeho zdravotní stav se v druhé polovině 50. let ještě zhoršil. Rok 1954 byl pro jejich přátelství přelomový, jelikož Zedníček se stal tohoto roku ve vykonstruovaném procesu politickým vězněm a po propuštění v dubnu 1955 mu byla nabídnuta pouze práce ošetřovatele v zoologické zahradě. Zedníček se při této práci nakazil neznámou exotickou nemocí, která měla závažné projevy, kdy ztrácel zrak. I jeho osobní život procházel krizí, poněvadž se rozešel se svou přítelkyní Evženíí Malou. Byl natolik zničený, že nedokázal být Holanovi, kterého v 60. letech začala obklopotvat velká spousta mladých básníků, oporou, tak jako tomu bylo na přelomu let 40. a 50. Vzhledem k tomu, že Zedníčkův osud je většinou čtenářů neznámý, působí jeho dopisy, zejména z 2.

poloviny 50. let a dále, pouze jako nekonečné monotónní omluvy, proč se za Holanem nemůže dostavit, a to bez udání konkrétního důvodu. Ani v jednom dopise není zmíněno jeho věznění. Většinou Zedníček uvádí jen odkaz na budoucí setkání, na němž má být jeho těžká situace příteli objasněna. Bylo by proto účelnější, kdyby namísto doslovu kniha obsahovala předmluvu. Čtenář by pak již při četbě dopisů chápal Zedníčkovu trápení a dramatické události, které je způsobovaly. Věděl by, že Zedníček nemohl jednat jinak a jak doslovnou platnost mají věty z jeho dopisů.

Newmanova slova, která pro úvod k Holanovým dopisům zvolil sám jejich adresát Zedníček, se vyjadřují k problematice publikování soukromé korespondence umělců a myslitelů: „Opravdový život člověka je v jeho dopisech. Vydávat korespondenci je správné nejenom v zájmu biografie, ale již proto, abychom pronikli až k věci. Životopisci nanášejí barvu, přisuzují pohnutky, dohadují se citů..., ale autentické dopisy, to je skutečnost...“ (s. 7) Korespondence Holana a Zedníčka poskytuje čtenáři mnohé poznání a povede jej také jistě k hypotetickým úvahám. Editoři poskytují čtenáři možnost utvořit si vlastní názor na osobnost Holanovu, Zedníčkovu a na jejich dlouholeté přátelství, jež Zedníčkovým dopisem začalo a zaslanou básní „Osudy“ bylo završeno, protože Holan na tento poslední dopis Zedníčkem mu adresovaný již neodpověděl. Jestliže pro Holana byly epistolární téma a žánr zásadní, nejinak tomu bylo zřejmě pro jeho přítele, který mimo jiné napsal *Dopisy Albíně*. Při první Zedníčkově návštěvě u Holana se jej Holan zeptal, co z Flaubertova díla má rád. Zedníček odpověděl, že jeho korespondenci a hostitel byl touto odpovědí nadšen. Stvrdilo se tím jejich spříznění.

Korespondence mezi Holanem a Zedníčkem zprostředkovávala osobní setkání tváří v tvář; byla převážně prostředkem domluvy shledání. Funkce dopisu překonat samotu se v případě tohoto přátelství ještě posilovala. Výměna dopisů se stala pro Holana a Zedníčka průchodem k jejich setkávání v každodenním životě. Holan přijal Zedníčka nejen k svému nočnímu básnickému, filosofickému a mystickému rozjímání do domu na Kampě, ale též do nejužšího rodinného kruhu. Zedníček Holana navštěvoval i u Holanovy maminky, která žila ve Všenorech, kam rodina Holanova často odjížděla na prázdniny či na Vánoce. Z dopisů je znát, že toto přátelství bylo opravdové: byl to vyrovnaný vzájemný vztah, jehož výjimečnosti si byli oba přátelé vědomi. Holan i Zedníček se navzájem

obohacovali o oddanost, nesobeckost, empatii, účastnost a důvěru. Přes některé rozdíly, které v doslovu zmiňuje Doležal, jim byla společná lidskost. Básník Holan, který ve své poezii usiloval o nejzazší stupně krajního smyslu, píše v dopisech Zedníčkovi o těch nejprostších úkonech všedního dne. Společně trpěli tím, že jim vymezený čas byl destruován totalitní mocí, která k neúnosnosti zhoršovala už tak těžký úděl člověka. Bohužel dopad této moci nepřímo narušil jejich přátelství. Když se Zedníček nemohl Holanovi věnovat v 2. polovině 50. let jako dříve, jejich korespondence přestala plnit svou funkci překlenutí samoty. Nebyla už průchodem k setkání a sama se začala bortit. Dopis přestává být zprostředkováním osobního setkání a tato proměna v povaze epistolární komunikace odklání básníka Holana do jeho tvůrčí samoty, pro niž se rozhodl. Zedníček se tak dostává do nechtěné pozice opuštěného přítele. Do Holanových dopisů Zedníčkovi se také promítá napětí mezi touhou po sdílení a nutkavou potřebou samoty, jímž se vyznačovala metoda jeho tvorby. Zatímco 18. září 1952 se Holan nemohl dočkat, až jej Zedníček zase navštíví: „Tak co je s Tebou, Stanislave, příteli? Přece jenom si často myslívám, že zavrznou tady ta vrátka a že se ukážeš Ty.“ (s. 213) Ve věnování v *Bolesti* roku 1965 stojí psáno: „Staníku, musím být sám! Ale nezapomínám!“ (s. 291) Na konci 60. let a v letech 70. je korespondence vlastně jednostranná. Pisatelem je Zedníček a málokdy se mu dostane odpovědi. Přes tento nesoulad, který jejich přátelství komplikoval, nelze tvrdit, že by vůči sobě Holan a Zedníček zahořkli.

Je možné, že kdyby totalitní režim nečinil Zedníčkovi překážky v jeho životním obstarávání, frekvence přátelských schůzek by neklesala a Holan by zřejmě nedokázal Zedníčkovy návštěvy odmítat s odvoláváním se na nutnost samoty. Možná že by vůbec nedospěl do takového zaklesnutí do propastnosti samoty a i jeho pozdní díla by tak zřejmě získala jiný ráz. Absence přítele Zedníčka v Holanově všedním životě mohla znamenat pro Holanovo vidění světa závažný, i když asi postupný a neuvědomovaný přelom. Mohla se stát jednou z příčin, které Holana táhly k uzamknutí se do vnitřního exilu, v němž se odcizoval i vlastní rodině – manželce Věře a dceři Kateřině, která byla postižená Downovým syndromem.

Publikace editorů Doležala a Střešňáka *Směju se a sténám. Korespondence básníků Vladimíra Holana a Stanislava Zedníčka* může napomoci změnit falešné představy o Holanově osobnosti. Ukazuje totiž, že soucit,

který je v jeho poezii často tematizován, nebyl pouhou pózou, ale součástí Holanovy povahy. Vydaná korespondence upozorňuje na život pokorného člověka Stanislava Zedníčka, který si nezaslouží, aby zůstal zapomenut. Nejen pro svou odvahu a otevřenost, pro něž byl nepohodlným komunistickému režimu a díky nimž se nebál upřímně a s vřelostí vyjádřit, co cítí, ale také pro naději a optimismus, které Holanovi svou přítomností přinášel.

Barbora Bártová

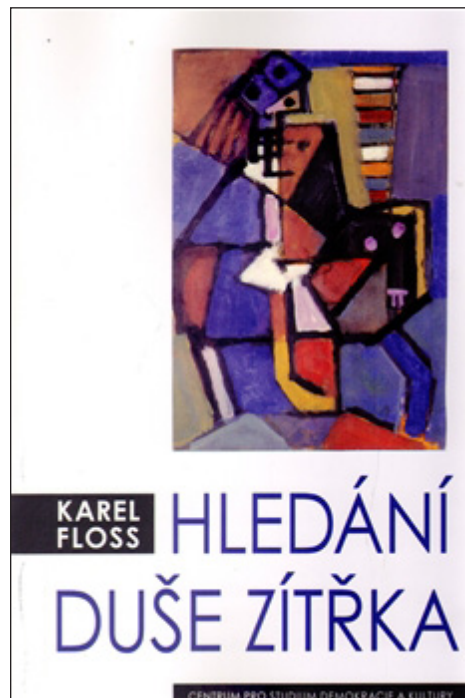
Hledání *Hledání duše zítřka*

Karel Floss: *Hledání duše zítřka*.

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2012.

V dnešní podivuhodné době proměny povstal z rozbředlé půdy myšlení nový druh. Jde zřejmě o svérázného křížence mezi dravým podnikatelem a ustrašeným úředníkem, co myslí dopředu, zbytečně se nevyptává a je dokonale uzpůsoben životu v absurdním prostředí. Zde se mu daří nejlépe a zde má též nejlepší podmínky k rozmnožování. Živí se články, které následně mění ve výkazy: lhostejno čeho, jen toho musí být kvanta. Což si nicméně velmi dobře uvědomuje a počítá s tím. Ostatně je to jeho práce. Ano, řeč je o filozofech (patrně se jím tak v angličtině říká pro nedostatek jiného vhodného slova). Ideální filozof dneška se pak rozpadá na dva významné poddruhy, jejichž strategie přežití se vykazují jako nejuspěšnější. Jednak je to vzdělanec na svém poli, kde je mu pohodlně a kde se „vypsal tak, že už nad tím nepřemýšlí“ a klidně „vyprodukuje pět vědeckých článků ročně“; a jednak sice poněkud chudobnější, ale o to horlivější přespolní poděs, jenž do všeho mluví a trousí svá „vyhraněná a originální“ moudra, přičemž zaujímá vyzývavé, groteskní „postoje“, aby se po způsobu kejklířů na filozofickém trhu udržel. A jen Bůh ví, kolik metrů „vědy“ se z takto pohnojené půdy každoročně urodí. Pochopitelně – vzdělanci to nechtou, neboť v tom vězí až po uši a nestíhají psát. Chytráci zajisté také ne, poněvadž tomu nerozumějí, a v tom je jejich síla. Slibně a nadějně se pak nutně musí jevit práce, která nevychází z potřeby vykazovací soustavy, nýbrž si klade za cíl zřejmě pouze přinést svědectví; kde nepřevládá touha zvýrazňovat se za pomoci vypočítavě protismyslných výroků, nýbrž cosi jako starost o nadějnější budoucnost a hledání nových, třeba i nehledaných a nečekaných cest myšlení. A to v podání někoho, pro nějž tentokrát již máme výstižnější termín *public intellectual*, neboť myšlení žité, které jakkoli musí jít filosoficky „na hlubinu“, nemíní při tom ztrácet ze zřetele obecný vztah k lidskému údělu a pojem společenský a politický.

Nedlouho po knize rozhovorů vedených se Sylvou Fischerovou *Bůh vždycky zatřese stavbou* (Vyšehrad, 2011) vydává filosof, překladatel, vysokoškolský učitel a „snad“ politik Karel Floss výbor z prací nesoucí poněkud poetický název *Hledání duše zítřka* (CDK, 2012). Nejen řečený název, který vychází z titulů

Boje o zítřek a *Duše* a dílo F. X. Šaldy, jednoho z Flossových inspiračních zdrojů, ale v podstatě též životní šíře časová i filosofická – od poloviny 60. let po současnost, od Augustina po Künga – vybraných statí naznačují, že by se zde mělo jednat o tvůrčí odkaz celé jedné myslitelské cesty, živé svědectví o duchovním hledání anebo obecněji o „duchovním proudění v českých zemích v druhé polovině minulého století, ale též na úsvitu nových časů po sametové revoluci“. Tomu pak, není divu, odpovídá i dosti pestrá a na první pohled snad nesourodá skladba představených prací, jež se však, jak autor doufá, při hlubším nahlédnutí ukáží všechny tak či onak sbíhat ve „starost o osud křesťanství či ještě přesněji Ježíšovy věci“. Ostatně těžko lze klást jen jakási *disiecta membra* vlastních děl, a tím méně životní pouti. Kniha se člení na čtyři hlavní oddíly:

1. *Tomismus a Metoděj Habáň*; je věnován prvnímu z učitelů Karla Flosse, olomouckému dominikánovi a pozoruhodnému zjevu českého kulturního života první poloviny 20. století Metoději Habáňovi (1899–1984) a jeho působení v obecných souvislostech obnovy evropského a následně českého tomismu. Vyzdvížena je hodnota aristotelisko-tomistické tradice, metafyziky zvláště, nakolik se vymyká

Heideggerově „neblahé zapomenutosti na bytí“ a přispívá k budoucnosti křesťanství a církve po II. vatikánském koncilu.

2. *Trichotomie, triády a J. A. Komenský*; zde se k úvahám o potřebnosti metafyziky připojuje bytostný Flossův triadismus: vnitřní život Nejsvětější Trojice a obecně trojiční spekulace se představují coby klíč k odskrytí bytostnější povahy skutečnosti a tvorby, a to zejména v jejím časovém, dějinném, dialektickém rozměru; odtud též podmínka podstatnějšího ekumenického srozumění a překonání hlubokého rozštěpu mezi duchem Východu a Západu. V trojičním světle se pak ovšem pro modernu jeví takřka epochálně význam J. A. Komenského a jeho zápasů se sociniány; právě tak jako pro současnost ochuzení pragmatismu o triadickou metafyziku C. S. Peirce.

3. *Pragmatismus, skladebná filosofie a J. L. Fischer*; v souvislostech i východiscích shora vyložených – metafyzicky obohacený pragmatismus, dějinně, dialekticky pojatá skutečnost – vysvětluje a vyzdvihuje, nutno říci, neprávem pozapomenuté dílo moravského filosofa a sociologa, Flossova školitele a „nepostradatelného myslitele a vychovatele“ J. L. Fischera (1894–1973). Fischerova skladebná filosofie, coby vnitřně důsledná cesta od počátečního pragmatického opojení přes kategoriální analýzu kvantitativní přírodovědy k novému, kvalitativnímu pojetí a uspořádání hodnot, včetně překonání sil jednorozměrného kapitalismu, zde nabízí rozřešení v podobě vstupu do nové, bytostně tvůrčí epochy předmětně-kvalitativní.

4. *Ekumenismus a Hans Küng*; zde cesta k překonání schizmat, ekumenická všenáprava a sjednocení, více či méně otevřeně vyhlášené pohnutky a cíle předešlých úvah docházejí svého soustavnějšího výkladu a srovnání s příbuznými myšlenkami a snahami Flossova duchovního spojence – bytí nikoli bez výhrad –, teologa Tübingenské školy Hanse Künga. Mnohoslibné světlo II. vatikánského koncilu, ovzduší „šťastnějších 60. let“, *aggiornamento* katolické teologie právě tak jako „osudový rozchod“ koncilních poradců Künga a Ratzingera v Tübingenu roku 1968 – to vše určovalo, co do metod někdy rozporuplný, co do cílů ovšem spojitý poměr Flosse k Hansi Küngovi, nové teologii a obecně k podmínce sjednocení.

K uvedeným čtyřem oddílům se konečně připojují

5. *Varia k filosofii, umění, náboženství a politice*; v nich se ve spojení s různými obměnami předchozích výkladů odrážejí jednak autorovy náhledy na výtvarné umění a jeho

vývoj, a to především na pozadí tvůrčí a myslitelské spřízněnosti s malířem Radoslavem Kutrou; na poslání moderního románu v dialogu s Kunderovým *L'art du roman* a Brochovými *Náměsíčníky* a, vycházející z Hölderlina a Heideggera, na význam poezie pro pravé myšlení, bytí a politické usilování o blahobyt čili „blahý byt“ obce.

Ve zmíněné knize *Bůh vždycky zatřese stavbou* Floss přirovnává sám sebe k oxymóronu; a vskutku, vzhledem k přehledu námětů knihy výše snad i ona jej může připomínat. Následující řádky se toliko pokusí, samozřejmě bez nároku na úplnost, o jakési hledání *Hledání duše zítřka* – o pokládání spojnic mezi jednotlivými tématy, vysvětlování souvislostí, včetně vlastních poznámek a dotazů. Jejich autor měl to štěstí být posledních deset let žákem a pomocníkem Karla Flosse; těm, kteří jej osobně poznali, se jeho práce jistě jeví v jiném světle. Snad tedy vrhnou zpětně světlo i na tuto knihu a pomohou čtenáři nalézt si cestu k ní. A pokud lze takto vyslovit dík, je to to nejmenší.

1. V moderním světě patrně již nebylo možné navrátit se do Maritainova „gotického ráje, v němž renesance spáchala nový dědičný hřích“; nicméně je otázka, zdali se dnes spolu s jedním chvatem, a někdy dokonce jen chvátíkem, odvrženou scholastikou neztrácí cosi důležitého a cenného. Pokus nově vystavět onu rajskou pevnost křesťanské víry byl podniknut „prozřetelnostním“ vydáním encykliky *Æterni Patris* Lva XIII. roku 1897, již se nauka sv. Tomáše Akvinského ustavuje křesťanskou filosofii. Odtud na pozadí bergsonismu a pozitivismu povstává novotomistické hnutí a zde začíná pojednání o Metoději Habáňovi. Celkem pochopitelně se úvod studie zabývá křivolakovou životní i myšlenkovou cestou největšího z novotomistů, Habáňova hlavního zdroje, Jacquese Maritaina; přičemž zvláštní pozornost je věnována přelomovému spisu *Umění a scholastika* a podivuhodnému propojení teologie a moderního umění. Právě otevřenost k nejnovějšímu umění se pak u Habáňe ukazuje jako podstatný znak a základní rozdíl oproti starší, ustrnulé generaci českých tomistů v čele s J. Pospíšilem.

Nemusí být dnes již samozřejmým nahlédnutím, že Maritainův, a tedy i Habáňův, tomismus byl myšlen jako radikální překonání „slepé uličky novověku“, „uzávorkování retardující moderny“ a skrze návrat k „velkému středověku“ jako bytostná cesta ke „křesťanské postmoderně“ – slovy Habáňovými šlo o návrat k čiré „pravdě světového názoru tomismu“ čelem vzad „nepřesnostem budované pravdy“

novověké filosofie, totiž novověkého odklonu od spontánního realismu *philosophiae perennis* vstříc k Descartovu a Kantovu subjektu. Jistě o „řádu pravdy vznikajícím mezi lidským duchem a jsouncem“ si kdekdo může myslet cokoli, nicméně vzbuzuje přinejmenším rozpačky, když proti všudypřítomným „nepřesnostem“ nové doby bojuje Habáň, mírně řečeno, leda bylým přebíráním, překládáním a uváděním cizojazyčných pramenů, zborcenou stavbou svého *Úvodu do tomismu* – a zejména českou řečí, kterou by bylo třeba do češtiny nejprve přeložit. Lze se pak ptát proč, když už, se filosoficky nevracet raději k samotnému Maritainovi, nebo třeba Gilsonovi. Zapomínat by se však, obzvláště dnes, v žádném případě nemělo na Habáňovu obranu tvůrčí, svobodné a celistvé osobnosti a s tím související jeho neutuchající kulturní činnost – mezi jinými zejména „nezapomenutelné Akademické týdny“, jež našly svůj odraz v *Hebdomades philosophicae* blahé paměti, pořádaných na půdě Univerzity Palackého v Olomouci.

Ať je tomu jakkoli, pokud jde o dnešek, tím důležitým a cenným, co by bylo spolu s Tomášem a scholastikou ztraceno, je jistě především metafyzika (že Tomáš nemá být dle Flosse pokládán za vzor myšlení vůbec, dosvědčuje ostatně již první z textů, „Tomáš Akvinský a kategorie času“, kde se ve věci pravdivější teologie i hlubšího dějinného dorozumění s marxismem upřednostňuje stavět spíše na Augustinově biblickém, vnitřním pojetí času nežli na Tomášově v jistém smyslu rovněž hodnotném „strukturalistickém“ čase stále přítomnosti). Floss je přesvědčen, že Tomáš „jedinečným a hlubokým způsobem“ rozkryl zkušenost bytí, a že se tím pádem přinejmenším on vymyká Heideggerově obecné diagnóze západní metafyziky. A toto přesvědčení neváhal podpořit i svou překladatelskou činností (J. B. Lotz, *Martin Heidegger a Tomáš Akvinský*, Praha, OYKOMENH 1998; H. Seidl, *Bytí a vědomí*, Praha, Vyšehrad 2005): k habáňovské studii připojené úryvky – o De Petterovi, J. B. Lotzovi a Edith Steinové – ze zmíněné knihy Horsta Seidla (jejž Floss označuje za Habáňova „pomyslného pokračovatele“) zde nabízejí výživnou látku k přemýšlení. Podstatné světlo lze konečně v tomto směru očekávat též od překladu Tomášových *Questiones disputatae de potentia*, jež Floss připravuje k vydání.

2. Z počátku hlavně v podobě návrhů k případnějšímu výkladovému rámci Komenského filosofie, později stále více, v duchu Augustinově a Kusánově, jako Boží otisk a tvář veškerého stvoření, a v návaznosti na

Jáchyma z Fiore také jako klíč k časovému rozměru skutečnosti, niternější periodizaci, filosofii a teologii dějin v tomto oddíle vystupuje na povrch Flossovo trojiční myšlení a spekulace. Triády se zkoumají jednak proto, že mohou pomoci k ryzejšímu rozlišení a pochopení dialektiky, neboť vždy dávají „přinejmenším tušit její blízkost“, jednak jako jakési *proprium* křesťanské víry, duše a stvoření – augustinovské *vestigium trinitatis*. Heuristická síla trojičního nazírání tedy může být zásadní, nicméně zřetelné dělítko skutečné potrojnosti se bohužel nikde neklade; což je ostatně jádro přirozené námitky, již Floss nechává na vrub Kantovy tabulky kategorií zaznít z úst Bernarda Bolzana. Pochopitelně, hrozí nebezpečí vyumělkovanosti, kdy se trojné symetrie vnučují slepě i tam, kde nemají co pohledávat. Na podporu trojného pohledu na svět snáší Floss, tak říkajíc *a posteriori*, množství trojin z různých oblastí života (hlavně z umění a estetiky, ale též reklamní leták firmy *Mitutoyo*), z nichž některé mohou působit vcelku hledaně; a především, ač bohužel dosti z vnějšku, bere na pomoc a za svědka možnosti triadistiky veličinu C. S. Peirce. Na každý pád lze Flossovi dát za pravdu v tom, že prostým zamítnutím triadistiky jako takové by bylo třeba z myšlení odepstat nejen Komenského, ale i podstatnou část křesťanské kultury vůbec.

Ve stínu řečené bolzanovské námitky se tak jeví zajímavě a původně Flossovy pokusy o vysvětlení a rozvinutí Komenského triadistické metody nalézání nových poznatků (*Trietium catholicum*) coby svého druhu heuristiky. Triadistika má v tomto případě napomoci celistvějšímu, soustavnějšímu uspořádání „pramenů“ (vlastně *archai, principia*), a tím i nacházení příhodnějších definic; přičemž za vzor hodný následování je pro další promýšlení triadicko-heuristických námětů a Komenského přínosů k rozvoji myšlení navržen sovětský myslitel R. G. Barancev. Zřejmě právě případnější, triadické členění, tentokrát ovšem časové, totiž periodizace, představuje vnitřní spojnicí k dalším pracím tohoto oddílu, které se věnují dějinným zlomům, „rozštěpům“ a možnosti jejich překonání: jedná se ostatně stále o vznik něčeho zásadně nového. Vzhledem k nadějnější budoucnosti světa je tak vedle tomášovské metafyziky bytí zapotřebí – v návaznosti na bamberskou trinitární školu H. Becka (*Analogia Trinitatis*, 1980) a v dialogu s Čaadajevem, Solovjevem a dalšími – zbudovat most mezi Východem a Západem, což může být podle Flosse dosaženo jedině domýšlením dělící otázky o *filioque*; neboť „jak

hluboce sahají kořeny rozštěpu (rozdílnosti), tak hluboce musí být pojato též jeho odstraňování (sjednocování)“. Budiž připomenuto, že k tomu – a k pěstování kulturního a filosofického dialogu vůbec – Floss sám přispíval dvacetiletím Letních filosofických škol pořádaných v Sázavě, v místě pro pronikání ducha Východu a Západu příznačném.

Vlastně světodějný spor o *flioque*, a tedy o samu Trojici, plnost události křesťanství a nepřekročitelnost Ježíšova zjevení, nalézá podle Flosse svůj odraz i v samém úsvitu osvícenství, a takto je přítomen i v jádru současnosti. Jde, jak bylo výše řečeno, o polemiku J. A. Komenského s unitarismem „oněch ariánů novověku“, stoupenců učení Fausta Sozziniho neboli sociniánů. Nuže je-li s triádami ve hře tolik, dokonce i „celkové pojetí, v němž člověk chápe sebe sama a svět“, pak jsou Komenského názory vzhledem k myšlence humanity v mnohém „progresivnější“, cokoli ta slova znamenají, a osvícenější nežli osvícenská stanoviska sociniánů, jež nakonec ústí do „jakéhosi abstraktního monoteismu“, do ochuzení a zploštění skutečnosti. Na obranu Komenského a Trojice se opět bohužel dosti neurčitě – coby převratný logik a „pokrokový“ myslitel – povolává Leibniz se svou *Defensio Trinitatis contra Wissowatium*; a v neposlední řadě poměrně působivá slova Lessingova, k nimž se Floss přiklání, sepsaná proti rozumářským teologům asi o století později. S jistými významovými posuny – kupříkladu směrem k filosofii a vědě – by ostatně mohla být platná i dnes: „S orthodoxií jsme se dostali kamsi na okraj; mezi ní a filosofií jsme postavili dělicí stěnu, za níž mohla každá pokračovat na své cestě bez toho, že by druhé nějak překážela. Ale co se dělá nyní? Stěnu boříme a děláme ze sebe značně nerozumné filosofy pod záminkou, že se z nás stanou rozumní křesťané [...] Slátanina břídilů a rádobí filosofů je náboženský systém, který chceme nyní postavit na místo toho starého; a to s daleko větším vlivem na rozum a filosofii, než si osoboval systém starý. Takže mi nyní zazlíváš, že ten starý obhajují?“

3. Úsilí o filosofické nahlédnutí myšlenkových, vědeckých, ideologických rysů (post)moderny – jež ostatně spolu s četnými shora uvedenými tématy Karel Floss sdílí s bratrem Pavlem – vystupuje zřetelněji coby předmět úvah právě v oddíle věnovaném J. L. Fischerovi. Jeho přítomnost se ve společnosti předchozích veskrze křesťanských námětů může zdát zvláštní, ale „prvky nové syntézy, oné duše zítřka, nesmíme hledat jen tam, kde se filiace na-

bízejí hned na první pohled, nýbrž také a snad především v oblastech, jež se našemu zraku vyjeví jen při cestě na hlubinu“. Snad by bylo možno i ukázat, že Fischerova skladebná filosofie po svém soustřeďuje okruh Flossových úvah a záměrů. A nejde jen o Fischerovu v podstatě triadickou filosofii, jeho „trojí mýtus“ či osobitý druh dialektiky klad-protiklad-sklad; ke slovu opět přichází takřka všudypřítomný zakladatel – byť jen z hlediska Künga a pro Flosse tak důležitého ekumenismu – pragmatismu C. S. Peirce. Co do vnitřní zákonitosti vývoje pragmatismu zde stojí za pozornost odvážná teze, že „Fischerova ‚pragmatistická ontogeneze‘ zopakovala samostatně a ve změněných podmínkách během deseti let vývoj, který ve fylogenezi vlastního pragmatistického hnutí trval (od Peircova původního pragmatismu až k závěrečnému pragmaticismu) bezmála půl století“. Totiž v případě Fischerově, od počátečního pragmatického opojení dokonalou tvárností skutečnosti, přes její neudržitelnost a především společensky danou nutnost objektivitu či nadosobního řádu k „řádovosti, již jamesovsko-schillerovské pojetí pragmatismu nemohlo učinit zadost“.

Četba fischerovských prací vyvolává otázku, proč jméno J. L. Fischera tak málo vstupuje do diskusí o duchovním, společenském, civilizačním směřování dneška. Jako by Fischerovo jméno zůstalo jaksi zamlčeno. A při tom jeho myslitelská cesta je podivuhodná: od kritiky kapitalistické posedlosti kvantitou a mechanické pokleslosti novodobé civilizace, bezduchého redukcionismu a zprůměrovaného myšlení, nazírání, konání, přes rozbor prvotních kategorií přírodních věd až po kladení základních kamenů funkcionálního a skladebného řádu kvalitativní skutečnosti; to vše ústí v přesvědčivý systém oživený sociálním, emendačním nábojem při bytostném zaměření k novému a budoucímu. Už toliko na základě nyní zcela přesných, výstižných a obsažných Flossových výkladů lze nahlédnout, že dílo J. L. Fischera náleží zřejmě k tomu nejhodnotnějšímu, co se v českém myšlení 20. století vynořilo. Pochopitelně těžko říci, co by Fischer řekl, kdyby po čtvrt století svobodného bádání v českých zemích nazřel onu ironickou dialektiku, která fischerovskou dialektiku hodnot převrátila a pohltila, a zplodila čas měřitelného, plně vykazatelného, „zprocesovaného“ myšlení, jež vědomě, ba uvědoměle, podleho kategorii kvantity a skutečnost mimo ni sublinovalo v nástroj vydírání. Je ale velmi dobře, že Floss o svém učiteli J. L. Fischerovi píše; snad to vzdělanou veřejnost alespoň z části přiměje

číst jeho spisy: české společnosti by to mohlo přinést nedocenitelnou hodnotu.

Kvalitativní kosmos kusánovsko-leibnizovského ražení utvářející se v hierarchii (a tedy i radikální nestejnosti, různorodosti) všech jevů a rytmickém řádu limitně zaměřených reakcí je přirozeně sympatickým základem vědění; je však třeba mít na paměti, že je jednak výsledkem intelektuální snahy o nápravu bezútěšné přítomnosti, jednak předpokladem pro vybudování, nebo přesněji dotvoření, skladebné skutečnosti: vstupu do nového – po obdobích nábožensko-kvalitativním a předmětně-quantitativním – předmětně-kvalitativního období. Vrcholem skutečnosti je tudíž jakási světově-politická činnost; přírodní řád lze víceméně přesně poznat, to zásadní se však odehrává teprve v řádu lidské tvorby a kulturního zásahu. Odtud pak trojí hierarchie hodnot, tj. 1) statků založených na hodnotách, které jsou založeny na výrazech; 2) Fischerova kritika kapitalismu a marxismu, jež tuto hierarchii převrací; a 3) nové, v tomto smyslu vlastně vůbec první, tvůrčí, skladebné pojetí socialismu coby pravého humanismu. A až se to někomu může zdát paradoxní, fischerovské poselství skladebné filosofie a kvalitativního kosmu míní Floss dle svých slov uplatňovat a rozvíjet právě jako křesťan. Ve svých vlastních kategoriích je kapitalismus *ipso facto* neúčinnější, a tedy nepřemožitelný, a takto roku 1927 Fischer píše: „Pouze jednou ranou mohl být doposud zasažen kapitalismus: etickým znehodnocením, tím že by byl odsouzen ve jménu čehosi dokonalejšího. Kdy dokonalejším nesmíme rozumět účelnější, hospodárnější či (dovolíte-li tento paradox) kapitalističtější, nýbrž podstatně jiný, tj. vývojově vyšší. Což je však postulát v nejvlastnějším smyslu metafyzický.“ Zde je konečně možné hledat výraz jednoty Fischerových myšlenek s předchozími, v zásadě křesťanskými principy a náhledy Flosse, a vedle encykliky *Rerum novarum* a katolické sociální nauky též jeden ze zdrojů jeho politické angažovanosti. A proto, ve zkratce, „musí být patočkovská péče o duši doplněna fischerovskou péčí o obec“.

4. Spojitost myšlenek a záměrů Hanse Künga a Karla Flosse se *in nuce* vyjevuje již v prvním významném textu „Podmínka sjednocení“ (1964 – podmínkou sjednocení se míní řešení otázky *fliioque*, viz výše), předneseném na ekumenickém semináři v Jirchářích, který se nesl v duchu II. vatikánského koncilu a vyznačoval se hledáním pochopení a dorozumění katolíků s protestanty, jakož i marxistů s křesťany obecně. Avšak v té či oné podobě – dějin-

nost zjevení, dogmat a teologie, budoucnost církve, dialektika, zlomy a vznik nového, pragmatismus a ekumenismus – je patrná takřka ve všech Flossových pracích, o nichž je tu řeč. Jedná se ostatně o otázky vycházející z tradice Katolické tübingské školy, jež dala světu nejen Hanse Künga, ale též mladého Josepha Ratzingera, později papeže Benedikta XVI. Stěží by se však pro Flossovo duchovní hledání našel okamžik více rozhodující, anebo aspoň častěji líčený a zmiňovaný, nežli onen večer v Tübingenu, „Hölderlinově městě na Neckaru“, roku 1969, kdy se Floss z úst Ratzingerova asistenta dozvěděl, že dochází k „politováníhodnému rozkolu“ a cesty Künga a Ratzingera se rozcházejí – nemá-li druhý z nich ve spolupráci s Küngem „duchovně zplañt“. A jestliže se něco takového vůbec připouští, snad již výše řečené ukazuje, že onu „osudovou“, „neblahou“, „bolestnou“ událost lze vyložit dokonce v rovině symbolu veškeré filosofické cesty Karla Flosse: v napětí mezi bytostně zpátečnickým Habáňem a do futura obráceným Fischerem, scholastikou a Heideggerem, východem a západem, avantgardním Küngem a konzervativním Ratzingerem.

Obdobně jako u Peirce a Fischera, taktéž u Tübingské školy, kterou v Čechách ctil vlastně jen Bolzano, a především u Künga míní Floss svými překlady a (kritickými) studiiemi splácet jistý dluh české filosofické obce, a katolíků zvláště. Vskutku se může občas zdát, že někteří čeští katolíci mají spíše než ke küngovskému mezináboženskému porozumění blíže ke svatořečení Francisca Franca, což je ovšem jiná otázka. Práce obsažené v tomto oddílu mohou být zajímavé i pro nekatolíka. Nejedná se totiž o nic menšího než o nové filosofické uchopení Boha a proměnu metafyziky ve vztahu k teologii, času a transcendenci. Takto na pozadí svých velkých otázek (Trojice, *fliioque*, C. S. Peirce, autentický Tomáš Akvinský), a ovšem i s výhradami stran jejich nedostatečného promýšlení či rovnou oslyšení u Künga, představuje Floss zsvěcený rozbor Küngova zápasu o hegelovské založení teologie a christologie, jak je zachycen na stránkách knihy s výmluvným názvem *Menschwerdung Gottes: eine Einführung in Hegels theologisches Denken als Prolegomena zu einer künftigen Christologie*. Předmětem úvahy jsou zde mimo jiné otázky nanejvýš filosofické: základního ontologického „přepřahání“ od Parmenida k Hérakleitovi, překonání (*Aufhebung*) k dějinám lhostejného racionalismu; zapojení *analogia historiae* vedle *analogia entis*; nalezení nového, neplatonského pojmu transcendence coby přicházení

(*adventus*) budoucnosti a věčnosti coby „mocné, živoucí současnosti“ atd. To vše je cenné a je třeba to přivítat, nejen kvůli věrnějšímu Küngovu obrazu u nás – nejedná se o žvanivého publicistu –, ale i obecně filosoficky, neboť snad ze zvyku panuje sklon přecházet přespříliš sebejistě a *nescire ad non esse*.

Každý, kdo se někdy účastnil Letní filosofické školy na Sázavě, jistě ví, že Künigův vliv na Flosse se neodehrává čistě toliko na duchovní, filosofické nebo teologické úrovni, nýbrž že nachází svůj zcela konkrétní výraz v uskutečňování myšlenky Světového étosu. Stejně jako tomu bylo u Fischera, i u Künga je společenské nasazení, tedy projekt světového étosu, přirozeným naplněním vlastní teoretické a vědecké činnosti, a v podstatě důsledným uskutečňováním závěrů II. vatikánského koncilu, na nějž sám měl jakožto teolog značný vliv. Künigův „vytrvalý a vzácně jednotný pochod za pravdou a opravdovostí“, myšlenková cesta, již v souvislostech církevních i obecně kulturních dějin Floss sleduje po dekadách od 50. do 90. let, se dle Künga samého podobá rozšiřujícím se kruhům na hladině: od původního teologického impulsu, přes otázky církve, křesťanství a lidstva. Není na místě zde podávat zprávu o celé této pouti; z hlediska ekumenismu a Světového étosu, jsou vedle již zmíněného snad důležité zápasy s papežskou neomylností (*Unfehlbar?*, 1970), neboť „církve se musí naučit žít s omyly“, a pojetí víry v Boha coby „rozumného důvěřování“ (*Christ sein*, 1989) postavené proti soudobému nihilismu. Světový étos podle Künga je podmíněn třemi vzájemně provázanými kroky: mír mezi národy se nedostaví bez míru mezi náboženstvími; mír mezi náboženstvími nezavládne bez dialogu mezi náboženstvími; dialog mezi náboženstvími není myslitelný bez základního bádání o jednotlivých náboženstvích. Četné podněty pro úvahy o současném směřování lze čerpat z *Weltethos für Weltwirtschaft und Weltpolitik* (1997), kde se Künig pouští do odvážné diskuze o problémech globálního kapitalismu a moci; pro dnešní (české) poměry zvláště je třeba vyzvednout otázku nutnosti „podvazovat normativní sílu faktického“. Celkově je možné Světový étos vážit coby rozumnou, na zodpovědnosti a lidskosti (zlatém pravidle) založenou alternativu k dnes převládající, poněkud pohodlné ideologii „střetu civilizací“, a tak je na místě Karlu Flossovi za úsilí o šíření světového étosu poděkovat. Jeho další práce ke světovému étosu i Künigovi samotnému lze ostatně nalézt v příkladně zpracované bibliografii na konci redakčně vůbec velice zdařilé knihy.

5. Kratší spisky umístěné v posledním oddíle vyjevují zřejmě nejsvérazněji osobitost jejich autora, jeho myšlení a jeho takřka žitý přístup k pramenům: Kunderova ontologie románu coby otázka žitého světa a možnost překonání zapomenutosti na bytí právě v umění a románu zvláště i zrada vzdělanců, hledání nové svatosti a Césara s duší Ježíše, jenž bude vládnout pro „blahý byt“ obce. Od moderního umění po politiku, od Hölderlina po Gorbačova se zde pochopitelně tak či onak propojují veškeré shora uvedené otázky, a sice se zvláštním důrazem na básnictví, umění, tvorbu coby nepostradatelný základ pravé metafyziky a politiky. Konečně nejvýstižnější budou slova samotného autora: „Tak jsem se ve svém usilování vlastně snažil skloubit a potencovat duch habáňovských Akademických týdnů, trinitární myšlení a tvorbu od Augustina přes J. A. Komenského po Ch. S. Peirce a J. L. Fischera, ekumenické snahy od Mikuláše Kusánského až po H. Künga, moderní umění v dělné součinnosti s autentickým křesťanstvím. Nakonec tedy jde o tvůrčí ověřování prastarého nahlédnutí, že pravda, dobro a krása tvoří jednotu, v níž spočívá naše spása. A právě na ni čeká ona duše zítřka.“

Mnohé z toho, co by se slušelo říci na závěr, bylo již v různých obměnách prosloveno výše. Závěrem tedy jen stručně, dvě věty k hledání *Hledání duše zítřka*. Heideggerovo (*Satz der Identität*, 1957) *Erst wenn wir uns denkend dem schon Gedachten zuwenden, werden wir verwendet für das noch zu denkende*; a Augustinovo (*De Trinitate*) *Dictum est tamen tres personae – non ut illud diceretur, sed ne taceretur*. Jejich překlad budiž ponechán čtenáři k pocvičení.

Jan Makovský

Kontinuita Holanovy tvorby nazřená v jejích žánrových proměnách

Xavier Galmiche: *Vladimír Holan, bibliotékář Boha: Praha 1905–1980*. Praha, Akropolis 2012.

Monografie *Vladimír Holan, bibliotékář Boha: Praha 1905–1980* francouzského bohemisty Xaviera Galmiche byla ve Francii vydána už roku 2009. Ve francouzštině zní její název *Vladimír Holan, le bibliothécaire de Dieu: Prague 1905–1980*. Do češtiny ji pro nakladatelství Akropolis přeložila Lucie Koryntová, která je též autorkou „Ediční poznámky“. V ní se dozvíme, že český překlad autor publikace zrevidoval a autorizoval. Dále zjistíme, že francouzská verze byla přizpůsobena znalostem domácího kulturního, dějinného a společenského kontextu českého čtenáře. Proto byly v „Úvodu“ eliminovány úseky textu, které ve vydání francouzském podrobněji osvětlují vývoj české historie. Pro české publikum naopak Galmiche přidal do „Slovníčku“ vybraných literárních pojmů termíny vážící se k postupům Holanovy tvorby, jež jsou obvyklé ve francouzské literární teorii, a mohly by tudíž být českému laickému, ale i odbornému čtenáři neznámé. Z nejasných důvodů není v českém vydání publikována interpretace básně „Smrt umírajícího na sadě“ překladatelky L. Koryntové, již nazvala „Mlčenlivý symbolismus“. Autorka této studie v „Ediční poznámce“ pouze uvádí, že ji psala speciálně pro původní, francouzskou variantu.

Čeští čtenáři se mohli s Galmichovým interpretačním uchopením Holanovy poezie seznámit již ve studii „Od přeludu k bytosti. Reflexe ontologické diference u Vladimíra Holana“ vydané ve sborníku *Noční hlídka srdce* roku 2005. S její přepracovanou podobou se setkáme v jedné ze samostatných kapitol Galmichovy předkládané monografie pod názvem „Vynález ‚velkého formátu‘ a poezie přeludů“. Ze zmíněné studie publikované v roce 2005 je patrné, nakolik je interpretační postoj francouzského literárního vědce odvážný a nakolik dosavadní interpretace Holanova díla rozvíjí a obohacuje. Galmiche v ní rozpracovává zejména filozofický postoj Jana Patočky k Holanově poezii. Svůj výklad básnické skladby *Noc s Hamletem* odvíjí od Patočkova názoru, že Holan psal tzv. poezii ontologické diference. Odhalil, že Holanovy texty vyzývají čtenáře k ontologické pouti po stupních jsoucího, nad nimiž básník přemítá. Holan je podle Galmichova mínění autorem gnómičké poezie, která je iniciována filozofií

a je zakotvena v rovině filozofické spekulace, poněvadž jejím cílem je postihnout ontologické diference mezi stupni jsoucího, pročež je Holanův básnický jazyk řízen pravidly i paradoxy logického uvažování.

Galmiche se ani ve své nové monografii, v níž na svá holanovská bádání zveřejněná ve sborníku *Noční hlídka srdce* navazuje, neobává uvažovat o Holanovi jako o filozofujícím básníkově. Je si vědom toho, že v jeho básních i básnických prózách je hranice mezi filozofií a poezií často překročena. Toto prolínání filozofické reflexe a básnického pohledu je dáno metafyzičností, a především existenciálností jeho díla. Ani zde se nevyhýbá úvahám o filozofických základech Holanových děl, považuje za jeho duchovní otce mimo jiné i dva předchůdce existenciální filozofie 20. století Blaise Pascala a Sorena Kierkegaarda. Holanova poezie meditativní či spekulativní se dle něj nevzdaluje od reálné konkrétnosti žitého: „Holanovo dílo vnáší do ontologického tázání změnu měřítko, a to tak, že ji ukotvením v omezeném horizontu existence snáší z výšek symbolistního vytržení k míře konkrétní zkušenosti fenoménů.“ (s.

157) Tato tendence je jedním z argumentů pro uznání Holanovy tvorby za poezii existenciální; stejně jako pro existenciální filozofii, je i pro ni východiskem k prosvětlování otázky po bytí odkrývání povahy jedinečné lidské existence. Nachází dokonce souvislost mezi Holanovou tvorbou a filozofií existence německého filozofa Karla Jasperse. Je přesvědčen, že pro lyrický subjekt Holanových básní je charakteristická nemožnost dospět k poznání transcendentního bytí, jež se projevuje v básních tématem mlčení, nemožnosti pochopení či vyslovení. Bytí je tematizováno coby nevyslovitelné. Básník o něm může promlouvat jen nepřímou – prostřednictvím šifer transcendence –, což znamená, že se soustřeďuje zejména na to, jak se bytí projevuje. Zásadním je Galmichovo tvrzení, že u celé Holanovy generace lze předpokládat vztah mezi básnickým vnímáním a soudobými filozofickými a vědeckými systémy 20. století. Tato myšlenka je velkou výzvou pro jeho následovníky. V případě Holanovy tvorby je podle jeho názoru možno hovořit o sepětí nejen s existencialismem, ale i s fenomenologií, hermeneutikou a teorií chaosu. Galmiche spatřuje otevřenost sémantiky Holanových básní vůči myšlenkám všech filozofických a matematicko-fyzikálních teorií, které vznikaly v 1. i 2. polovině minulého století, ve způsobu, jakým básník nakládá s tématem nahodilého. Nutno zmínit, že až na výjimky se tak děje nezávisle na odborných Holanových znalostech těchto myšlenkových systémů. Holan opakovaně čtenáři předkládá obrazy dopadu náhody na průběh jednotlivého lidského příběhu nebo na běh dějin. Vyjadřuje tak básnickou paradoxní souvislost mezi chaosem a řádem, svobodou a determinací, tedy tezi zakladatele fyzikální a matematické teorie chaosu Edwarda Lorenze, která se nazývá motýlí efekt. Dle ní je možné, aby mávnutí motýlích křídel na jednom místě světa způsobilo živelnou pohromu na jeho druhém konci. Zdánlivě zanedbatelné *jednotlivé* se též u Holana stává tím, co se významně podílí na uspořádání světa, a doléhá na podobu ve světě se projevujícím bytí, čímž se z náhody stává princip, který tímto svým působením může pozměnit tradiční chápání oboru ontologie. Autor monografie odhalení filozofičnosti Holanových děl zároveň odkryl jejich „prorostlost“ s těmi nejhlubšími a nejzávažnějšími tendencemi doby, v níž byla díla vytvořena.

Zatímco Přemysl Blažíček ve své monografii *Sebeuvědomění poezie: Nad básněmi Vladimíra Holana* (Akcent, 1991) přistupuje k problematice proměn Holanovy poezie jaksi

zvnějšku, a to pomocí fenomenologie, kdy se na příkladu vývoje a proměn jeho díla pokusil popsat podstatu poezie jako takové, Galmiche je přesvědčen, že sama Holanova poezie je základy fenomenologie nasycena, utvářena a koresponduje s ní. Rozdíl obou přístupů vychází najevo v Blažíčkově hodnocení Holanovy vrcholné a pozdní tvorby, již hodnotí negativně, jako verše porozumění se nenávratně uzavírající a dokonce smysl předstírající, kdežto Galmiche je schopen ve svých analýzách přesvědčivě jejich smysl rozkrýt a vyložit jej na pozadí uvedených myšlenkových konceptů s vědomím toho, že jejich principy jsou u Holana v básnické formě přítomny. Domnívá se, že v *Noci s Hamletem* dochází Holan k prozkoumávání rozumem nepochopitelné problematiky odstupňování zla tím, že předvádí a zhmotňuje ve verších různé formy násilí. Sleduje, jak básník přeskakuje od utrpení, ke kterému docházelo v gulazích a koncentračních táborech, k motivu nezávažného zranění dítěte v kopřivách. Galmiche tvrdí, že tímto hromaděním různorodých vidin z dějin lidstva pokračuje Holanova poezie tam, kde končí racionalita filozofie a vědy, jež vyžaduje odpovědi na své otázky, a zachycuje tímto způsobem proměny historie. Na základě sounáležitosti poezie a filozofie dokáže Galmiche Holanovy nejen vrcholné texty, například zmíněnou *Noc s Hamletem*, interpretačně otevřít a ukazuje nám, že takových plodných výkladových perspektiv se dá nalézt daleko více, poněvadž ani jeho analýza není založena pouze na tomto úhlu pohledu. Galmichův interpretační postoj, sám jej nazývá interdisciplinárním a antropologickým, jednoznačně poukazuje na bohatou mnohovýznamovost Holanových textů, která jeho analýzami nebyla, a ani nemohla být vyčerpána. Je však nedocenitelným přispěním k dosavadnímu bádání věnovanému Holanově básnictví.

Z doposud publikovaných monografií zabývajících se básnickými texty a básnickou osobností Vladimíra Holana Galmiche nejdůležitěji navazuje na monografii Jiřího Opelíka *Holanovské nápovědy* (Thyrus, 2004), ale v mnohém se nechává ovlivnit také poznatky Zdeňka Kožmína, který si byl rovněž vědom filozofického dosahu a filozofické motivace Holanových básní, jak je zřejmé z jeho monografie *Existencialita: malé eseje k Holanově sbírce „Předposlední“* (Masarykova univerzita, 2003), v níž považuje Holanovy básně pozdní tvůrčí fáze za sondy do situace člověka žijícího v postmoderním období. Významnou inspirací pro vlastní Galmichovy analýzy byly také

studie olomouckého literárního vědce Oldřicha Králíka. Jsou podkladem především pro úvahy obsažené v kapitole „Počátky: od avantgardy k orfizmu“, zejména v jedné z podkapitol nazvané „Lekce orfizmu“, ve které Galmiche předkládá interpretaci sbírky *Kameni, přicházíš...*, již chápe jako pokus o naplnění básnického programu orfické lyriky, k němuž Holana inspirovala poezie Rainera Marii Rilkeho, kterou básník ve 30. letech intenzivně překládal.

Opelík ve své monografii uvádí, že ediční uspořádání Holanových *Sebraných spisů* je pro interprety mnohdy velmi matoucí. Za žádoucí pokládá připomenout, jak Holanova díla po sobě skutečně následovala. Ve *Spisech* totiž Holan nerespektuje chronologii svého díla, řídí se kritériem žánrovým a tematickým. Galmiche dospěl k přesvědčení, že k Holanovu dílu není možné přistoupit z hlediska klasicky chápané genetické kritiky, která studuje raná stadia vznikajících textů, různé jejich náčrty a varianty, poněvadž Holan záměrně rozrušoval chronologii svého díla, a tím se genetickému výkladu bránil; nechtěl, aby jeho texty byly geneticky rozkryty. Dosáhl toho tím, že páčil veškeré pracovní náčrty svých děl; genetické kritice zamezoval též edičním rozvržením svých básní a skladeb ve *Spisech*. Galmiche toto rozvržení považuje za další Holanovo básnické dílo, které má navíc hermeneutickou povahu. Domnívá se, že Holan se pokoušel touto ediční strukturací zpětně ovlivnit své dílo, aby se uspořádání samo stalo kosmogonickým sdělením, a zároveň chtěl ovlivnit způsob, jakým bude dílo vnímáno. „Tento editorský zásah sice do Holanova díla vnesl světlo, avšak rovněž zastřel, jak se vyvíjelo v historickém čase, a tak současnému čtenáři k němu oním stále se zvětšujícím posunem mezi dílem a jeho kontextem značně zkomplikoval přístup. Holanovy *Spisy* se tak staly takovým labyrintem, že už uchopit je chronologicky je samo o sobě skutečným výkonem.“ (s. 23–24) U Opelíka Galmiche oceňuje, že se vydal proti edičnímu rozvrhu *Spisů* a pokusil se obnovit chronologickou následnost Holanových děl. Stejně jako Opelík zdůrazňuje, že cyklus básní „Zdi“ v *Nokturnálu* nelze považovat za svébytnou básnickou sbírku, protože je „pouze“ výbojem z Holanových básní, v nichž se explicitně objevuje téma zdi či stěny. Galmiche navazuje na Opelíkovo úsilí o „historickou rekontextualizaci“ (s. 24) Holanovy tvorby a táže se, jakou interpretační metodu je vhodné zvolit, pokud je genetická kritika vyloučena. Dospívá k hledisku žánrovému, které mu umožňuje obnovit dílo tohoto tvůrce v historickém čase,

a nahradit tak genetickou kritiku. Svou metodu proto nazval „jinou genetikou“. Jejím prostřednictvím se mu podařilo zachytit a vyloučit kontinuitu Holanovy žánrově výrazně proměnlivé tvorby. Ačkoliv básník možnost textové genetiky vytlačil, v modifikované podobě se tato možnost vrací v interpretaci žánrových proměn. Galmichovým prvním cílem, který se mu podařilo naplnit, bylo prostřednictvím analýzy žánrových proměn odhalit kontinuitu, která spojuje všechna Holanova tvůrčí období. Objevil, že pro každou z tvůrčích fází je typický určitý žánr, kterým se projevuje pro dané období platný filozoficko-estetický ideál. Žánrová proměnlivost je u Holana způsobena změnami filozofické orientace a novými existenciálními rozhodnutími básníka-tvůrce. Druhým autorovým cílem bylo proto podat analýzu filozoficko-noetického systému přítomného v Holanově tvorbě. Také tento záměr se mu podařilo splnit.

Zvolené metodě odpovídá rozčlenění knihy. Skládá se ze dvou hlavních částí. První z nich pojmenoval autor „Dráha“. V ní se věnuje charakteristice a definování žánrů, jež se v Holanově tvorbě objevují, a rekonstruuje, jak název oddílu napovídá, „dráhu“, která Holanovy žánrové proměny spojuje. Dospívá kupříkladu k poznání, že v tvorbě od 30. let až do let 70. nalezneme konstantní žánr tzv. krátké formy, což jsou krátké lyrické texty psané volným veršem, pro něž Galmiche nachází též označení deníková poezie či sbírky deníky. Nástup tohoto žánru na konci 30. let je projevem Holanova stálého příklonu k poezii existenciálního typu, přičemž souběžně s touto tvůrčí činností vznikají žánry další: poezie-dokument, „rozpravná poezie“ nebo poezie „velkého formátu“, pro kterou je typická heterogenita několika žánrů. Druhý oddíl nese název „Interpretace“. Každá z kapitol první části „Dráha“ v něm má svůj interpretační protějšek, kde se Galmiche do hloubky zabývá vybranými texty, jež k danému žánru podle něj patří. Například zde najdeme interpretační část pro kapitolu „Rozpravná poezie: pokusení narativní poezie (40. léta)“, v níž se Galmiche soustředil na výklad lyrickoepických poem *Tereška Planetová* a *Óda na radost*. Dále, jak už bylo řečeno, monografie obsahuje „Úvod“, poutavé „Obrazové přílohy“, „Závěr“, v němž Galmiche ještě domýšlí své analýzy, „Bibliografii“ a „Slovníček“ vybraných literárních pojmů, básnických prostředků, rétorických figur a estetických hnutí. Do praktického „Slovníčku“ Galmiche zařadil i ty pojmy, které sám vymyslel. Jsou jimi například *sbírky-deníky*, *výrazová návratnost* či metoda *zkratou*. Tyto

nové termíny jsou důsledkem důkladné interpretace Holanovy poezie; představují výkladové nástroje, s jejichž pomocí mohou další interpreti poznání Holanova díla dále prohlubovat.

Není snadné Holanovu žánrově rozličnou tvorbu uchopit jako celek, jelikož Holan byl básníkem disonantních proměn, jež bývají vykládány jako nesrozumitelné zlomy a převraty, pro které není možné nalézt motivaci, zvláště když básník ničil pracovní verze svých děl. Není to snadné, ale není to také nemožné, což Galmiche ve své monografii dokázal, aniž by byl nucen zabývat se každým významnějším dílem zvlášť. Položil si například otázku, jak básník dospěl od abstraktních básní svých experimentálních sbírek ze 30. let k existenciálním textům zaměřeným na jedinečné lidské osudy ve své poezii narativní. Dle mínění Galmiche u Holana docházelo k opakovanému momentu zřikání se již ozkoušených tvůrčích metod. Proměnlivost tvůrčích fází a tím i žánrů byla dána střídáním touhy po proměně dědictví básnické tradice a zároveň zpětnou touhou po návratu k ní. Pokud čtenář touží otevřít se poznávání Holanova díla i jeho básnické osobnosti, pak mu jistě jako průvodce světem Holanovy poetiky lze monografii Xaviera Galmiche vřele doporučit.

Barbora Bártová

Dokud nás nuda nerozdělí

Jan Těsnohlídek ml.: *Ada*.

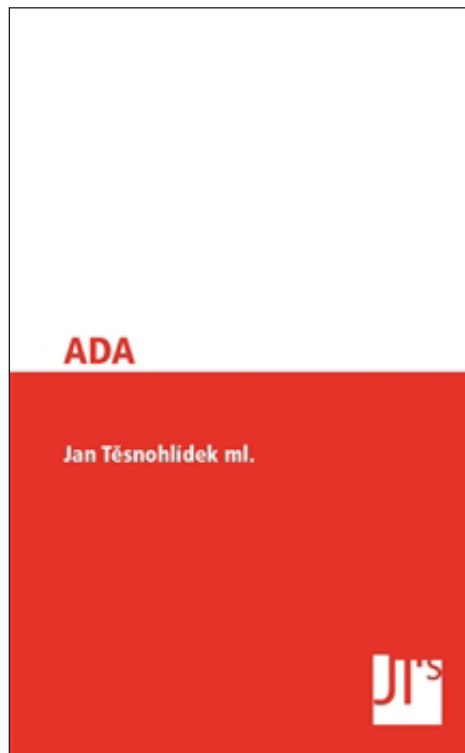
Krucemburk: JT's 2012.

Máma je moje máma. Moje máma bydlí doma. Doma občas mele maso. Lidi jsou taky maso. Máma ale nemele lidi. Lidi přece kouří tabák a pijou líh. A to nás namele samo, povídal mně tuhle Lasse, když mi poprvé ubalil cigaretu.

Jednoduché věty jako by řečené jazykem dětí z Bullerbynu včetně neustálého opakování již známého, ovšem s obsahem velice vzdáleným dětskému světu. Tak na mne zapůsobily první stránky románu *Ada* Jana Těsnohlídky. A věz, milý čtenáři, nemyslím to ani trochu sarkasticky. Vždyť takový rozpor mezi formou a obsahem slibuje dobré počtení.

Hlavní hrdina, vypravěč, je totiž zasažen jakousi krizí raného věku, kdy krach všech předchozích partnerských vztahů mění nové navazování kontaktu na pouhý duševní balast v podobě mnohokrát vyřčených vět nebo gest, kterým se lze v kontextu jejich očekávaného nenaplnění pouze vysmát. *Ada* však představuje osobu, s kterou by byl protagonista ještě schopen prožít autentický vztah. Cítí však, že se jedná o poslední šanci, což paradoxně díky ochotě riskovat potvrzuje ryzost jeho citů: „Někde za tím vším zlým je *Ada*, která mi zachraňuje život, která dává mému životu smysl a tohle má smysl, tohle je poslední náboj. Tohle, nebo nic. All in.“ (s. 45) Objekt jeho zájmu je ale bohužel již i za tímto posledním nábojem, vztah s hrdinou se zdá být z její strany spíš pouhou setrvačností. Proto ani není těžké předvídat, jak celý příběh končí.

Text ale strhává čtenářovu pozornost především ke stylu, jakým je psán a k protagonistovu vidění světa, které je dosti roztržité a plné protikladů. Forma textu je silně rytmizovaná. Setkal jsem se i s názorem, že *Ada* je vlastně poezí. Skutečně, Těsnohlídek volí podobné výrazové prostředky jako ve svých básních, na některých místech dokonce sám sebe cituje či parafrázuje. Opakování se děje nejen na úrovni informace, ale i na úrovni odstavců, či dokonce struktury kapitol, což je funkční třeba u srovnání Prahy s Krakovem. Chápu, že časté opakování celých pasáží má navodit atmosféru stereotypu (s podobným postupem – repetitivnost částí s jemnými odlišnostmi – se můžeme setkat například v Páralově *Soukromé vichřici*), na úrovni vět však neustálé opakování (také s oním dětským dovysvětlováním zjevného) může působit, mírně řečeno, unavujícím dojmem.

Strohý jazyk *Ady* nabývá určité patetické dikce, která čtenáře odzbrojuje, poněvadž v tak jednoduchém jazyce, který je většinou prost metaforou a zaměřen na přesné pojmenování, je menší prostor pro fantazii. To způsobuje, že je každá informace zároveň údernější. Některé pasáže textu však z téhož důvodu mohou naopak působit lehce úsměvně: „Posrali jsme si život. Vybrali jsme si obory k ničemu. Nemáme nárok na uplatnění, nemáme šanci dostat někdy práci, za kterou bysme měli tolik peněz, abysme mohli zaplatit sny, který nás od mala učili snít. Ještě nám není třicet, ale všechno už je rozhodnutý. Moje kamarádka říká, že jsme si posrali život, a má pravdu.“ (s. 9)

Tato ukázka ostatně vcelku dobře uvozuje do charakteristiky protagonisty, který se nám prezentuje dosti schizofrenicky. Na jedné straně uznává „život z reklamy“ jako ten žádoucí způsob života, vždyť se také i s *Adou* nejsou schopni zabavit bez nějaké „zábavy“, zároveň se však staví cynicky například k pohřebnímu aktu: „Pohřby maj svoje pravidla. K rakvi věnce a kytky. Dávám k rakvi plnicí pero a cigaretu. Zbytečný gesto, škoda pera, škoda cigarety. Nějakej pohřebák si to vezme domu. Zbytečný, patetický gesto. Ale pohřby jsou takový.

Zbytečný a patetický. Dohrát až do konce svoji roli. Poslední ahoj.“ (s. 27)

Jaký je ale rozdíl mezi pohřebním patosem a touhou koupit Adě drahý prsten, či ona prezentace vztahu jako „all in“? V textu je jako patetické „povoleno“ pouze to, co se vztahuje k egu, tedy především vlastní jazyk a vztah k Adě. Patosem se zde hrdina něčemu otevírá, cynismem se naopak před něčím uzavírá. Jak příznačná jsou potom témata částí, které podléhají nejsilnějšímu cynismu: stárnutí, nemoc, smrt.

Patos ani cynismus zde však není možno aplikovat na jednu věc, a tou je stereotyp. Vypravěč stereotyp ani neopěvuje, ani ho nezeměšňuje, bytostně se ho děsí; tím spíš, že nuda je jedna z věcí, která nejvíce škodí jeho vztahu s Adou. To ale opět souvisí s životním stylem, kdy je potřeba být neustále vytrháván zábavou. Jiné trávení „volného času“ není představitelné.

Má čtenářská reakce na výše řečené byla taková, že jsem protagonistu začal vnímat jako antihrdinu. Příběh o vztahu je upozaděn strháváním pozornosti na charakter postav vypravěče a Ady, kteří se pro mne stali ztělesněním znučenosti a zabředlosti ve *statu quo*, stereotypního vnímání světa a obviňování okolí z vlastních pochybení.

Text má jednu dvousečnou vlastnost. Je velice snadné se s některými pasážemi ztotožnit, takzvaně se v textu najít, protože Těsnohlídek je schopný umně a bez frází pojmenovávat i věci, na kterých je velmi lehké vylámat si zuby. Avšak vypravěč pojmenovává veškeré pozorované či promýšlené jevy jako fakta, neotevírá se diskuzi. Proto bude ono ztotožnění či neztotožnění se s textem hlavním vodítkem při čtenářské reakci na text.

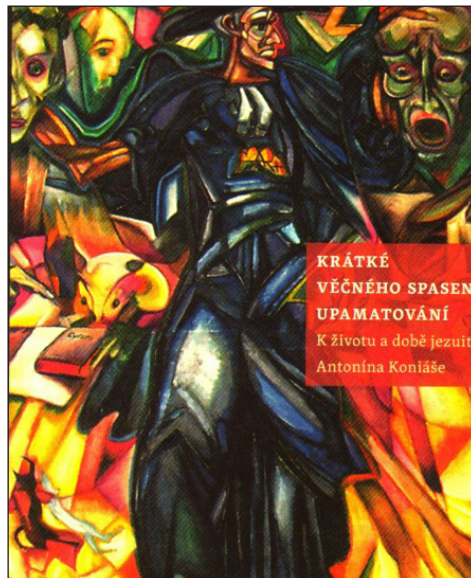
Pavel Očenášek

Krátké upamatování pátera Koniáše

Kateřina Bobková-Valentová, Miloš Sládek a Martin Svatoš: *Krátké věčného spasení upamatování. K životu a době jezuitů Antonína Koniáše.* Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2013.

Po dlouhých sedmnácti letech se na pultech českých knihkupectví objevila nová koniášovská monografie. Jedná se o sborník autorských příspěvků přednesených na odborném kolokviu, které u příležitosti 250. výročí Koniášova úmrtí pořádaly 7. prosince 2010 Filozofický a Historický ústav Akademie věd České republiky ve spolupráci s Památkem národního písemnictví. Tištěné podoby se přednesené příspěvky dočkaly až v roce 2013, kdy je pod názvem *Krátké věčného spasení upamatování. K životu a době jezuitů Antonína Koniáše* souhrnně vydal Ústav pro českou literaturu AV ČR. Editory nové publikace jsou Kateřina Bobková-Valentová, Miloš Sládek a Martin Svatoš, autoři čtyř z celkového počtu deseti příspěvků obsažených v knize. Kromě výše uvedených se na sborníku autorsky podíleli Jiří Mikulec, Pavla Stuchlá, Marie Škarpová, Jan Kvapil, Hana Klínková a Petr Kopal. Knihu lektorovali Ivana Čornejová a Jan Malura, odpovědným redaktorem je Daniel Soukup.

Sborník vznikl, jak se čtenář dozvídá nejen z obálky knihy, ale i z úvodního slova (oba texty jsou poněkud netradičně zcela totožné), z potřeby publikovat nově zjištěné informace týkající se osoby, života a díla pátera Koniáše, stejně jako doby jeho aktivního působení v jezuitském řádu. Autoři knihy si kladou za cíl nejen seznámit širší publikum s výsledky nejnovějšího bádání na koniášovském poli, ale jejich prostřednictvím ideálně též korigovat v povědomí dodnes obecně zakořeněný obraz Antonína Koniáše, *toho paliče českých knih*, jako zosobnění protireformačního zla a kazatelského fanatismu, člověka, jenž pro prosazení své pravdy neváhá užít psychického i fyzického násilí. Tento Koniášův obraz, přestože lze jeho původ částečně hledat v jezuitových vlastnostech – horlivosti, aktivitě a důslednosti, s nimiž plnil své pracovní povinnosti, je především plodem pozitivistického výkladu pobělohorské éry a činnosti Tovařystva Ježíšova, jakož i následného prohloubení, resp. schematického vyostření tohoto obrazu, k němuž došlo na počátku 50. let 20. století v souvislosti s tzv. jiráskovskou akcí. Explicitně vyjádřený záměr ponechat jen a pouze na čtenáři samotném, ať kriticky zhodnotí a posoudí, nakolik jsou nové poznatky o dobové praxi a fungování je-

zuitských misí (ale i o Koniášových profesních povinnostech) s to ovlivnit tradiční, obecně rozšířený náhled na osobu tohoto neblaze proslulého kazatele, je podpořen skutečností, že v publikaci bychom marně hledali závěrečné slovo sumarizujícího charakteru, či dokonce autorské vyjádření, jež by čtenářům ukázalo cestu, jak „správně“ osobu, dílo a dobu pátera Koniáše chápat a interpretovat. Záměrnou absenci takového „autorského klíče“ osobně považuji za velmi rozumné a vyzrálé editorské rozhodnutí, byť čtenáři uvyklí číst nejdříve doslovy a až poté,

pod jejich vlivem, text samotný budou patrně odlišného názoru.

Knihu nevelkého rozsahu (193 stran formátu A5 včetně příloh a rejstříků) tvoří – jak již bylo zmíněno – deset autorských příspěvků, jejichž tvůrci, „historici politických, církevních, kulturních i literárních dějin, odborníci na dějiny filmu či umění“, nahlízejí danou problematiku nejen z různých hledisek, která vyplývají z jejich profesní a oborové specializace, ale i z různé šíře. Řazení jednotlivých textů je logické, příspěvky na sebe tematicky navazují (jen výjimečně dochází k opakování již uvedených informací, např. biografických údajů o A. Koniášovi), přičemž směřují od těch, které se zabývají daným obdobím i jezuitským řádem v širším kontextu (úvodní příspěvky Jiřího Mikulce, Martina Svatoše a Kateřiny

Bobkové-Valentové), po ty, jejichž předmět zájmu je specifický a úzce vymezený (příspěvek Hany Klínkové o druhém životě Antonína Koniáše v díle Josefa Váchala či závěrečný text Petra Kopala věnující se reprezentaci jezuitů Koniáše ve filmu Karla Steklého *Temno* z roku 1950). Výraznou část publikace tvoří texty zaměřené na Koniášovo dílo – o jeho postile pojednává ve svém příspěvku Miloš Sládek, zatímco Marie Škarpová a Jan Kvapil se zabývají Koniášovými kancionály – a jeho vztah ke knize, jakožto mocnému persvazivnímu prostředku, i ke knižní produkci doby pobělohorské obecně (příspěvek M. Svatoše „Poslední Kristův pohled na kříži aneb Koniášův pohled na knihy“).

Přestože si každá ze studií zachovává zřetelný rukopis svého autora (připomenu pro baroko typickou Sládkovu apostrofu „Laskavý v Kristu čtenáři“, nečekaně výrazné užití toposu skromnosti v úvodu příspěvku P. Stuchlé či volnost v užívání autorského singuláru/plurálu a ne/dělení jednotlivých příspěvků do podkapitol), jsou navzájem funkčně provázané a „prodkazované“ a dohromady vytvářejí kompaktní, velmi dobře fungující a čtenářsky atraktivní celek. Za každým příspěvkem následuje resumé v anglickém jazyce, jak je ostatně u sborníků určených v první řadě odborné veřejnosti obvyklé.

Přestože publikace neklade na čtenáře nikterak vysoké nároky, z geneze jejího vzniku, tedy sebrání odborných příspěvků přednesených na konkrétní téma, stejně jako z titulu evokujícího spisy doby barokní, lze usuzovat, že je *především* určena čtenáři s pojednávanou problematikou alespoň rámcově obeznámenému a vysokoškolsky vzdělanému, ideálně v některém z oborů humanitních. Tuto tezi podporuje také skutečnost, že četné citáty z dobových archiválií, zejména různých barokních katolických i protestantských postil a archivů osobní korespondence, zůstávají – i přes svoji leckdy značnou šíři – v původním jazyce dokumentu, nejčastěji v latině či němčině. Český překlad bude čtenář hledat marně, nenalezne jej ani v poznámkách pod čarou. Podobně si bude muset jinde vyhledat význam a vysvětlení některých ve sborníku často užívaných termínů, jako jsou *pietismus*, *penitenční praxe*, *jansenismus*, *exhortátor* či *operarius*.

Ocenila-li jsem při čtení mj. již výše zmíněnou logiku v řazení jednotlivých příspěvků a jejich vnitřní provázanost, naopak jako značně nelogickou hodnotím distribuci obrazových a textových příloh. Ty obrazové zapojili editoři přímo do textu, a to buď za daný pří-

spěvek (obrazová příloha k textu H. Klínkové „Antonína Koniáše druhý život v životě a díle Josefa Váchala“), nebo dokonce přímo do něj, jako je tomu u studie P. Kopala o filmu *Temno* a historické paměti. Takový způsob včlenění obrázků do textu nemůže čtenář při sebelepší vůli posoudit jinak než jako rušivý, tím spíše, že obrazová příloha v tomto případě rozděluje nejen příspěvek samotný, ale v polovině věty dělí i text poznámkového aparátu, jehož dokončení je čtenář nucen hledat až o pět stran dále. Naopak textové přílohy, bezprostředně související s příspěvkem K. Bobkové-Valentové a M. Škarpové, zařadili editoři –bez jakékoli zmínky o tom, že (a proč) jsou tyto přílohy součástí sborníku – na závěr publikace. Tímto krokem jim však připsali, byť neúmyslně, nenáležité marginální pozici a úlohu; zejména příloha M. Škarpové „Písňový rejstřík prvního vydání Citary nového zákona (1727)“ představuje přitom cenný pramen pro poznání stavu dobové hymnografie a inspiruje k dalšímu bádání. Za funkční a přehlednější řešení považuji umístění veškerých příloh (obrazových i textových) bezprostředně za příspěvek, k němuž se vážou.

Plynulé čtení místy narušují také nečetné, ovšem nikoli ojedinělé ortografické lapsy, například úsměvně působící hyperkorektní vyjádření „pod Koniášovými nohami“ (s. 113), překlepy „Konáš“, „kontrétní“ (oba na s. 42) či „dějiny řády Tovaryšstva Ježíšova“ (s. 172) nebo nejednotnost v kapitalizaci písmen v sousloví Česká provincie/česká provincie, a to zejména vyskytuje-li se dvojí podoba zápisu v jediném souvětí, jako je tomu na stranách 26–27. Za nenáležité považují také podobu výrazu „podium“ (s. 30) bez kvantity. Spíše „kosmetický“ typografický nedostatek pak představuje zápis typu „tzv., opočenské rebelie“, neboť užití uvozovek po výrazu „tzv.“ bývá tradičně klasifikováno jako redundantní.

Za příspěvky a textovými přílohami je ve sborníku zařazen soupis zkráceně citovaných rukopisných pramenů a obsáhlý, precizně vypracovaný seznam literatury a tištěných pramenů. Na závěr je pak připojen jmenný rejstřík. Čtenář zde tedy nalezne všechny části, které lze u publikace odborného charakteru očekávat.

Za zmínku stojí (typo)grafické provedení knihy, které považuji za velice zdařilé. Již na první pohled upoutá potencionálního čtenáře (a kupce) její pestrobarevná obálka (sborník je vydán jako paperback); přední stranu tematicky zdobí reprodukce jednoho z mistrovských děl Josefa Váchala, konkrétně výřez z jeho

olejomalby *Koniáš* z roku 1921, zadní pak detail z předmluvy k některé z dobových postil, s největší pravděpodobností právě k postile Koniášově. Po otevření knihy čeká čtenáře další překvapení – záložka s reprodukcí dobové rytiny zachycující misionáře-poutníka. Další rytina zobrazující mnicha, tentokrát ležícího před křížem s rozpřaženými pažemi tváří k zemi, je umístěna na předsádce, resp. vedle titulu knihy. V něm editoři vkusně a zároveň funkčně kombinují černou a červenou barvu písma. Tato barevná kombinace se pak opakuje i v obsahu, umístěném v úvodu publikace.

V souhrnu sborník přináší jak poučené, tak i laické čtenářské veřejnosti nejnovější poznatky z oblasti koniášovského výzkumu a srozumitelnou a přístupnou formou, jež ovšem nikterak neubírá jednotlivým textům na odborné erudici, dává nahlédnout do problematiky z nejrůznějších úhlů pohledu. Především však čtenáře, byť nepřímo, přesvědčuje o tom, že hodnotit politické a kulturní dění pobělohorských Čech, činnost jezuitského řádu nevyjímaje, jinými než dobovými, tedy barokními měřítky, je cestou pošetilosti, vedoucí k nežádoucímu upevňování zažitých obrazů „reality doby temna“.

Tereza Kohoutová